

Василь Габор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5482-4529>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту пресознавства,
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
Львів, Україна
vsgabor@gmail.com

УДК 070.447(=162.3)(477+437.7)"1938/1939"

**ЧЕСЬКОМОВНІ ЧАСОПИСИ
КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ 1938–1939 рр.:
ТЕМАТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ Й АВТОРСЬКЕ КОЛО**

DOI DOI 10.37222/2786-7552-2025-6-3

Уперше здійснено дослідження чотирьох чеськомовних часописів Карпатської України: «Karpato-Ukrajins'ka Presa» (1939), «Karpato-Ukrajinská Svoboda» (1939), «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» (1939) та «Ukrajinské Aktuality» (1938–1939), які раніше не були об'єктом спеціального аналізу українських дослідників через відсутність у вітчизняних бібліотеках.

Метою роботи є комплексний аналіз цих видань за типом, складом редакційних колегій, пріоритетною тематикою публікацій і колом авторів. Для цього виконано такі завдання: пошук чеськомовних часописів у бібліотечних та архівних фондах, проблемно-тематичний аналіз змісту видань, визначення складу редакційних колегій та авторського середовища.

Новизна дослідження полягає у введенні до наукового обігу чотирьох чеськомовних часописів доби Карпатської України, виявлених і проаналізованих *de visu*. Встановлено, що в період другої Чехо-Словацької республіки (1938–1939 рр.) у Карпатській Україні виходили «Karpato-Ukrajins'ka Presa», видавцем якої був уряд Карпато-Української держави у Празі, «Karpato-

Ukrajinská Svoboda», заснована Чесько-українським товариством у Празі, «Přehledy z Karpatské Ukrajiny», що видавалися Чеською національною радою в Карпатській Україні в Хусті, та «Ukrajinské Aktuality», засновані акціонерним товариством книгодруку «Задруга» у Празі. У цих виданнях активно співпрацювали відомі українські та чеські науковці, громадські діячі й журналісти, серед яких Володимир Зборовський, Вікентій Шандор, Юліан Ревай, Франтішек Тіхий, Їржі Гаєвський, Ружена Есенська, Ян Брандейс та ін.

З'ясовано, що всі чотири часописи виступали за зближення чеської та карпатоукраїнської спільнот у федеративній Чехо-Словацькій республіці, висвітлюючи історію Карпатської України, діяльність її уряду, вибори до першого сойму та процес розбудови регіону за активної участі чеської національної меншини.

Ключові слова: чеськомовні видання Карпатської України, тематико-типологічний аналіз, ідеологічне спрямування.

Постановка проблеми. Чеськомовні часописи Карпатської України тривалий період перебували поза межами уваги українських дослідників насамперед тому, що вони не були наявні в українських бібліотеках. Завдяки допомозі наукової співробітниці з питань стародруків та рукописів Ріти Лайонс Кіндлерової (Rita Lyons Kindlerova) вдалося виявити й отримати скани неповних комплектів чотирьох чеськомовних видань доби Карпатської України, які зберігаються у Слов'янській бібліотеці у Празі (Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna) та архівному фонді Національної бібліотеки Чеської Республіки (Národní knihovna ČR), уперше дослідити їх de visu, охарактеризувавши склад редакційних колегій, коло авторів та проблематико-тематичний контент.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз чеськомовних періодичних видань Карпатської України. Для її досягнення поставлено такі завдання: виявлення відповідних видань у бібліотечних та архівних фондах, аналіз їхньої тематики та проблематики, визначення складу редакційних колегій і кола авторів.

Аналіз останніх публікацій. Серед наукових досліджень закарпатської преси помітною є праці Аркадія Животко (Животко, 1940), у якій він одним із перших виокремив пресу періоду Карпатської України у розділ п. н. «VI. Доба Чехо-Словацької федерації і Карпато-Української державности 1938–1939» і подав у ньому відомості про чеськомовні видання. Натомість Микола Лелекач та Іван Гарайда (Лелекач & Гарайда, 1943) зовсім не згадують чеськомовні часописи доби Карпатської України. А. Животко аналізує закарпатську пресу і в «Історії української преси», у розділі «Підкарпатська Русь – Карпатська Україна» (Животко, 1989–90), однак уже оминає увагою чеськомовні видання означеного періоду. Окремі чеськомовні часописи Карпатської України згадано у працях Петра Стерча (Стерчо, 1965), Павла-Роберта Магочія (Магочій, 2021), споминах Августина Штефана «За правду і волю» у розділі «Дещо про карпато-українську пресу» (Штефан, 1981, 2, с. 187–190) та Вікентія Шандора (Шандор, 1996а, 1996б). Зацікавлення пресою Карпатської України виявляють і сучасні дослідники Юрій Бідзіля (Бідзіля, 2016, 2018, 2019), автор цієї публікації (Габор, 2009, 2010) та ін.

Наукова новизна дослідження полягає у введенні до наукового обігу та комплексному аналізі чотирьох чеськомовних періодичних видань доби Карпатської України (1938–1939 рр.).

Методологія дослідження поєднує історико-хронологічний, проблемно-тематичний методи та контент-аналіз. Це дозволяє з'ясувати умови заснування й функціонування видань, визначити засади їхньої редакційної політики, а також дослідити змістове наповнення часописів, зокрема основні тематичні блоки, ключові проблеми, що порушувалися в публікаціях, і їхній ідеологічний та політичний контекст. Особливу увагу приділено висвітленню суспільно-політичних процесів, культурного та освітнього життя краю.

Виклад основного матеріалу. У добу Карпатської України (8 жовтня 1938 р. – 16 березня 1939 р.), у т. зв. період другої Чехо-Словацької республіки, до складу якої входили на федеративних правах чехи, словаки і закарпатські українці, відбувся новий розвиток національної преси Карпато-Україн-

ської держави: було засновано низку самобутніх видань різних спрямувань, зокрема чотири чеськомовні, а саме: «Karpato-Ukrajins'ka Presa: (Informační tisková korespondence). Pražské vydání» [«Карпато-Українська Преса: Інформаційна пресова кореспонденція. Празьке видання»] (1939), «Karpato-Ukrajinská Svoboda: Týdeník pro kulturní a národohospodářské sblížení Čechů, Slováků a Ukrajinců» [«Карпато-Українська Свобода: Тижневик для культурного та економічного зближення чехів, словаків та українців»] (1939), «Přehledy z Karpatské Ukrajiny: Český nezávislý politický týdeník» [«Огляди з Карпатської України: Чеський незалежний політичний тижневик»] (1939) та «Ukrajinské Aktuality» [«Українські Новини»] (1938–1939). З чотирьох чеськомовних часописів лише «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» виходив у столиці Карпатської України, у Хусті, а три інші – «Karpato-Ukrajins'ka Presa», «Karpato-Ukrajinská Svoboda» та «Ukrajinské Aktuality» – у столиці Чехо-Словацької республіки, у Празі.

До преси Карпатської України ми зараховуємо ті чеськомовні часописи, які виходили в Карпато-Українській державі та друкувалися поза її межами, зокрема у Празі, до редакційних колегій яких входили українці та чехи, і ті пресодруки, які випускали у світ чеська національна меншина в Хусті та чеські товариства у Празі, участь у яких брали українці й у виданнях яких домінували публікації про Карпатську Україну в загальноукраїнському контексті.

Усі чотири чеськомовні часописи за типом видань належать до суспільно-політичних. Насамперед велике зацікавлення викликає часопис «Karpato-Ukrajins'ka Presa», який виходив щоденно. Його власником і видавцем був уряд Підкарпатської Русі, відділення якого знаходилося у Празі (Majitel a vydavatel: Úřadovna vlády Podkarpatské Rusi v Praze [Офіс уряду Підкарпатської Русі в Празі]). Виходив часопис під редакцією М. Русинка (Řídí M. Rusynko), а за редакцію відповідав Е. Штефан (zodpovídá E. Štefan). Редакція і адміністрація містилися за адресою: Praha-I, Dušňá ul. 17. Видання було машинописним. Вийшло 35 чисел першого річника й останнє (35-те) відоме нам число побачило світ 10 лютого 1939 р. А. Животко подає

написання назви часопису як «Karpato-Ukrajinská Presa» (Животко, 1940, с. 19).

На жаль, у фондах Слов'янської бібліотеки у Празі наявне єдине (35-те) число, але навіть на його основі можна стверджувати, що «Karpato-Ukrajinská Presa» була офіційним виданням уряду Карпатської України.

Часопис містив на своїх сторінках важливі повідомлення про діяльність уряду Карпатської України (Підкарпатської Русі), його важливі рішення та виступи очільників. У ч. 35 за 1939 р. редакція опублікувала виступ міністра Карпато-Українського уряду Юліана Ревая, виголошений на чехословацькому радіо 10 лютого 1939 р., про вибори до першого сойму Карпатської України. Зокрема, автор зазначав, що день 12 лютого 1939 р. засвідчить споконвічну волю українського народу до незалежного державного життя. Українці будуть голосувати за єдиний кандидатський список Українського Національного Об'єднання (УНО), до якого ввійшли найкращі сини нашого народу. Далі Ю. Ревай висловлював сподівання і віру, що цей день буде записаний золотими літерами в нашій історії, а український народ докаже всьому світу свою політичну зрілість. Вибори, підсумовував автор, ознаменують початок нового народного життя, пов'язаного з побудовою молодой держави під кермою найкращого сина свого народу о. д-ра А. Волошина.

Найяскравішим чеськомовним часописом доби Карпатської України був тижневик для культурного й економічного зближення чехів, словаків та українців «Karpato-Ukrajinská Svoboda», редакція якого видавала також україномовний додаток п. н. «Карпато-Українська Свобода».

Перше число часопису побачило світ 6 січня 1939 р. у Празі. Він виходив щоп'ятниці. Редакція й адміністрація містилися за адресою: Praha II, Pštrossova, 6. Тиражувався у друкарні Рудольфа Шулака (Tiskne Rudolf Schulák, Praha-Modřany čp. 818) (1939 ч. 2) та в Граничарській друкарні (Tiskne Hraníčářská tiskárna SNV, Praha-Smíchov, Tylova 16) (1939 ч. 3–12). Вийшло 12 чисел. Останнє (12-те) число побачило світ 24 березня 1939 р., уже після окупації гортіївською Угорщиною Карпатської України.

Часопис мав нумерований україномовний додаток «Карпато-Українська Свобода», який друкувався у межах головного видання на двох сторінках під редакцією члена редакційної колегії д-ра Володимира Зборовського.

До редакційної колегії тижневика входили чехи – власник і видавець К. Пштрос (Majitel a vydavatel K. Pštröss), відповідальний редактор А. Їшкова (Odpov. red. A. Jšková) та українець В. Зборовський – як засновник видання (Zakladatel V. Zborovský). Редагувала часопис редакційна колегія (Řídí red. kruh). Щоправда, з пресових відгуків довідуємося, що «Karpato-Ukrajinská Svoboda» виходила за редакцією Вікентія Шандора (Приходько, 1939). Натомість Максим Гехтер зазначав, що про її «видавців і співробітників нічого ближчого не знати, лиш один співробітник, д-р Франтішек Тіхи (Тіхий. – В. Г.), має відоме ім'я й віддавна працює над освідомленням чехів про українську культуру» (Гехтер, 1939). Ці ж рецензенти зазначали, що новостворене видання відкривалося програмною передовою статтею В. Шандора, тож можемо констатувати, що В. Шандор не лише брав активну участь у його функціонуванні, а й певною мірою був його ідеологом.

Зі спогадів самого В. Шандора довідуємося, що часопис розпочала видавати на початку січня 1939 р. група прихильників карпатських українців ще перед створенням Чесько-українського товариства (ЧУТ) у Празі (Шандор, 1996b, с. 187). Себто, базуючись на спогадах одного з активних учасників та авторів часопису, можна стверджувати, що реальним його видавцем було Чесько-українське товариство у Празі. Правдоподібно, що його членами були й співробітники та активні автори часопису.

На жаль, у фондах Слов'янської бібліотеки у Празі немає в наявності першого числа часопису, тому ми змушені послуговуватися, характеризуючи його змістове наповнення, відгуками рецензентів В. Приходька та М. Гехтера. Зокрема, В. Приходько зазначав, що в першому числі часопису «Karpato-Ukrajinská Svoboda» (щоправда, він подав його назву помилково як «Karpatsko-Ukrajinská Svoboda») була опублікована передовиця В. Шандора, яка представляла «вірую» (програму)

нового видання, а цим «вірую» було «признання факту, що в Карпатській Україні живе український народ, що чеська влада впродовж 20 літ проводила на Карпатській Україні цілком хибну політику і що завданням часопису має бути зближення між чехами й карпатськими українцями – зближення, побудоване на дійсній пошані до себе обох народів, під гаслом: як вільний з вільним і рівний з рівним» (Приходько, 1939).

Аналізуючи перше число часопису «Karpato-Ukrajinská Svoboda», М. Гехтер підкреслював, що «потреба в освідженні чехів про українську справу справді пекуча», адже чехи, які вважали себе і яких вважали найкращими знавцями слов'янських питань, про Україну та українців знають менше, ніж, наприклад, німці. Виною цьому, на думку М. Гехтера, було чеське русофілство, яке спонукало чехів активно боротися проти українського «сепаратизму», і він називав таку чеську політику страусовою. Далі М. Гехтер зазначав, що саме за це «вичитує тепер чехам і п. Вінценц Шандор (Вікентій Шандор. – В. Г.)», автор передової статті п. н. «Карпатська Україна» в першому числі, у якій «отверто обвинувачує чехів у тім розгардіяші, що 20 літ діявся в Карпатській Україні». Впродовж двадцяти років чеські політичні партії плекали «русский» напрям і штучно його підживлювали, щоб таким чином легше опанувати суспільне, культурне та господарське життя краю. М. Гехтер наводив такі слова з передовиці В. Шандора: «Наслідком цього були саме оті нещасливі мовні й політичні суперечки. 20 літ “вирішувалось” питання автономії і 20 літ штучно розбивалась єдність підкарпатського люду отрутою штучно плеканого “русского напрям”... **Сама назва “українець”, “український” звучить для багатьох чехів неприємно, терпко, коли не виразно ірредентистично** (виділення М. Гехтера. – В. Г.). Ніхто себе не питає, звідки могли б узятись в Карпатській Україні росіяни. Кожна письменна людина знає, що між Росією та Закарпаттям лежить великий простір, заселений 52-мільйоновим українським народом, і кожна письменна людина, особливо кожний слов'янин, повинен би хоч поверхово знати історію своїх найближчих слов'янських сусідів. Але цей самозрозумілий

обов'язок, здається, не має сили для деяких газетярів і зрештою також для деяких провідних політичних діячів» (Гехтер, 1939).

На ці докори чехи заслужили, зазначав М. Гехтер, і висловлював жаль, що їх озвучила «нікому невідома людина, а не який-небудь видатний чех, якого голос рознісся б по цілій країні та вдарив у всі серця». І це було б доказом, «що подвійна гра чехів в українській справі справді скінчилася, що вони дійсно мають охоту і твердий намір відвернутись від мітичної Москви та стати лицем до України. Але поки що треба задовольнитись і голосом п. Вінценца Шандора» (Гехтер, 1939).

Часопис «Karpato-Ukrajinska Svoboda» порушував як загальноукраїнські, так і карпатоукраїнські теми. Зокрема, у статті «Ukrajinský problém» [«Українська проблема»] Леліва (Leliva), опублікованій з багатьма купюрами, та передовиці «O Karpatské Ukrajině» [«Про Карпатську Україну»] йшлося про право українського народу на самостійний розвиток та про Карпатську Україну як складову частину федеративної Чехо-Словацької республіки і її розбудову. Загальноукраїнська тематика присутня у статті д-ра Їржі Гаєвського «Ukrajina – Rus – Rusko» [«Україна – Русь – Росія»], у якій автор аргументовано доказував, що терміни «Rus, Rusin» і «Rossija, russkij» («Rusko») не є синонімами.

Під рубрикою «Zprávy z Karpatské Ukrajiny» [«Новини з Карпатської України»] редакція широко висвітлювала події в молодій Карпато-Українській державі, містила новорічні привітання прем'єр-міністра А. Волошина та повідомлення про нові призначення в уряді, діяльність Чеської народної ради в Хусті та Організації народної оборони «Карпатська Січ». Особливо детально редакція розповідала про вибори до першого сойму Карпатської України і їх результати. З приводу виборів редакція друкувала виступ міністра Карпато-Українського уряду Юліана Ревая про їхнє велике значення для українського народу та статтю Я. Брандейса про майбутню діяльність сойму «K nastávající zákonodárné činnosti karpatoukrajinského sejmu» [«Про найближчу законотворчу діяльність Карпато-Українського сойму»].

Активними авторами часопису були український журналіст Володимир Зборовський (Vlad. Zborovský; друкувався також під псевд. Nomunkulus, крипт. V. Z. та, ймовірно, V.), Вікентій Шандор (друкувався під крипт. Vk. та Vn.), відомі чеські вчені Франтішек Тіхий (Fratišek Tichý) та д-р Їржі Гаєвський (Dr. Jiří Hájevský), письменниця Ружена Єсенська (R. Jesenská), інженери Ян Брандейс (Ing. Jan Brandejš), А. Галка (Ing. A. Hálka; друкувався під крипт. H.), А. Земан (Ing. A. Zeman), Новак (Ing. Novák) та ін. Зокрема, В. Приходько так охарактеризував декількох із них: «Серед авторів зустрічаємо чехів – старих приятелів українських, як проф. Франтішек Тіхий,.. а також письменницю Ружену Єсенську з її прекрасною поезією “Ukrajíně”. Серед українських авторів зустрічаємо п. Зборовського, енергійного журналіста й діяча, що має безперечні заслуги на полі чесько-українського зближення» (Приходько, 1939). Додамо, що Ф. Тіхий опублікував у часописі статтю «Co dala Ukrajina světové literatuře» [«Що дала Україна світовій літературі»] та переклад вірша Т. Шевченка «До Основ'яненка», а Ружена Єсенська помістила переклад уривку з твору Т. Шевченка «Думи мої».

Другу Чехо-Словацьку республіку творили три народи (чехи, словаки й українці), тож автори часопису намагалися осмислювати їх спільний господарський і культурний розвиток. Так, у ч. 4–6 інж. А. Земан виступив зі статтею «Češi, Slováci a Ukrajinci ve světovém hospodářském prostoru» [«Чехи, словаки і українці у світовому господарському просторі»], а Ян Брандейс опублікував у ч. 6 статті «Ministerský předseda R. Beran a československá Ukrajina» [«Прем'єр-міністр Р. Беран і Чехословацька Україна»] та «Historické chvíle Česko-Slovenské Ukrajiny» [«Історичні віхи Чехо-Словацької України»].

Публікації подібної тематики насамперед визначали ідеологічне спрямування новоствореного часопису, який щиро прагнув сприяти зближенню чехів і закарпатських українців, побудованому, за словами В. Приходька, «на дійсній пошані до себе обох народів, під гаслом: як вільний з вільним і рівний з рівним» (Приходько, 1939).

Цю ж лінію чітко означило й інше чеськомовне видання – «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» [«Огляди з Карпатської України»], яке виходило у столиці новоствореної Карпато-Української держави – у м. Хуст. Цей незалежний політичний тижневик видавала чеська національна меншина Карпатської України. Певною мірою його можна вважати неофіційним органом Чеської народної ради в Карпатській Україні (Česká národní rada v Karpatské Ukrajině), тому що редакція містила на його сторінках багато повідомлень про її діяльність та статей її чільних представників, зокрема голови Чеської народної ради в Хусті Клемента Павловшека (Klement Pavloušek) та д-ра Мілоша Дрбала (Dr. Miloš Drbal), адвоката в Хусті, посла до сойму Карпатської України. Закликаючи передплачувати видання, редакція зазначала, що часопис «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» є трибуною всіх чехів у Карпатській Україні.

Перше число часопису «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» вийшло 6 лютого 1939 р. Видавцем і відповідальним редактором газети був Зденек Коларжік (Zdeněk Kolářík), але в науковій літературі міститься також твердження, що його видавцем і головним редактором був д-р Мілош Дрбал (Dr. Miloš Drbal), адвокат у Хусті, посол до Сойму Карпатської України. Часопис тиражувався в державній друкарні в Хусті (Tiskem státní tiskárny v Chustu), у 1939 р. вийшло вісім чисел. Видання припинило вихід через окупацію гортіївською Угорщиною Карпатської України, останнє число датовано 8 березня 1939 р.

У перших числах часопису «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» містилися статті та звернення з приводу виборів до першого сойму Карпатської України. Зокрема, у зверненні «Všichni do voleb!» [«Всі на вибори!»] Чеська народна рада в Карпатській Україні та генерал Лев Прхала закликали своїх одноплемінців взяти активну участь у виборах і закінчували звернення гаслами: «Za Karpatskou Ukrajinu!» та «Za Česko-Slovenskou republiku!». У наступних числах автори аналізували результати виборів.

Автори часопису також вели мову про стан чехословацьких шкіл у Карпатській Україні, права національних меншин та розвиток театру на Підкарпатті за останні двадцять років,

розповідали про лісівництво молодій державі, вихід з кризи та туристичний рух.

Жанрово урізноманітнювали видання художні твори, зокрема вірші Зденека Коларжіка, які друкувалися в багатьох числах, мініатюри Яна Душанека «*Ono se řekne...*» [«Кажуть...»] та без зазначення авторства «*Krátká povídka z Ungvaru*» [«Оповідання з Унгвару»] і своєрідні екскурси в історію міст Ужгорода, Хуста і Тячева.

Із посиланням на (Б. П. С. К. У) редакція львівського «Нового Часу» так охарактеризувала цю газету: «В першому числі *“Перегляди з Карпатської України”*, чеського тижневика, що появився з датою 6. II ц. р. в Хусті, містить статтю п. н. “Наші завдання й мета” Климент Павловшек, судовий радник, Голова *“Чеської Народньої Ради”*. Автор стоїть на тому, що не мають повторятися помилки минулого, конче́нстю є усвідомити собі ситуацію, в якій наш (чеський) на́рід сьогодні знаходиться, щоб ми (чехи) дійшли до правильного вирішення своїх завдань, а спе́ціально для узгіднення наших відносин до відносин українського народу. В тому самому числі кандидат до Сойму Карпатської України від чеської меншини д-р Мілош Дрбаль, у статті “Нові шляхи” пише: “Супроти представників українського народу заховувалася більша частина нас (чехів) з холодом і скептицизмом. Кожний бачив і відчував, що тутешній на́рід (український) етнографічно є неоспоримою галуззю українського народу, але приємна традиція русскости, що підкреслювала всесловенство, нас все-таки клала на те місце, де є ми тепер. Але ті, що їх ми дотепер уважали за наших – зрадили нас”» (1939. Ч. 40).

Активними авторами часопису були Франтішек Вибірал (Frant. Vybíral; друкувався також під криптонімом F. V.), Йозеф Грубал (Jos. Hrubal), д-р Мілош Дрбал (Dr. Miloš Drbal), Августин Волошин (Augustin Vološin), Ф. Й. Їровшек (F. J. Jiroušek), Зденек Коларжік (Zdeněk Kolařík; друкувався також під крипт. Z. K.), Климент Павловшек (Klement Pavloušek), Йозеф Пешіна (Josef Pešina), Йозеф Сobotка (Josef Sobotka), Ян Душанек (Jan Dušánek).

Підсумовуючи огляд тематики публікацій на сторінках часопису «Přehledy z Karpatské Ukrajiny», можемо впевнено стверджувати, що чеська національна меншина Карпатської України відчувала себе повноправними громадянами Карпато-Української держави й брала активну участь у її розбудові та суспільно-політичному житті, зокрема маючи свого представника в соймі (д-ра Мілоша Дрбала) та видаючи власний друкований орган рідною мовою.

Ще один чеськомовний часопис – «Ukrajinské Aktuality» («Українські Новини») – виходив у Празі наприкінці 1938 р. і на початку 1939 р. Його перше число вийшло в листопаді 1938 р., друге – у січні 1939 р., однак на обкладинці помилково зазначено число третє. Виходив нерегулярно (Vychází nepravidelně) (1939 Č. 2). Журнал випускало у світ власним накладом акціонерне товариство книгодруку «Задруга» (Tiskla a vlastním nákladem vydala «Zádruha» akc. spol., knihtiskárna a nakladatelství), яке містилося за адресами Praha II, Školská ulica čís. 10 a (1938 Č. 1) та Praha XII, Bělehradská tř. 97 (1939 Č. 2). Редагував часопис Їржі Вейр (Rediguje Jiří Weyr) (1939 Č. 2). Відповідальною за організацію авторського складу була М. Германова (Za uspořádání obsadu odpovídá M. Hermanová, Praha II, Řeznická 14) (1938 Č. 1). Вона ж відповідала за редакцію (Za redakci odpovídá M. Hermanová, Praha II, Řeznická 14) (1939 Č. 2). Редакція, адміністрація й експедиція містилися за адресою: Praha II, Řeznická 14 (1939 Č. 2).

У редакційному зверненні до чехословацької громадськості («Československé veřejnosti!»), опублікованому на звороті обкладинки першого числа журналу, зазначалося, що в останній час у чеській пресі було опубліковано багато статей про українців та українське питання, яке набуває дедалі більшого значення і стає актуальним у сучасній Європі та світовій політиці, тож товариство «Задруга» звернулося до редакції «Українського Самостійника», органу Центрального союзу українських організацій в ЧСР, щоб вона надала необхідний матеріал для видавання інформаційного часопису з метою кращого інформування чеської громадськості про культурний, господарський та

історичний розвиток українського народу. Ці матеріали редакція планувала видати в 10 зошитах обсягом 16 сторінок.

Уже зміст першого числа засвідчив домінування на сторінках журналу теми Карпатської України у складі Чехо-Словацької республіки, у федерації вільних і самостійних трьох народів – чехів, словаків і закарпатських українців. Однак історія Карпатської України осмислювалася в загальноукраїнському контексті. Це засвідчують майже всі статті, опубліковані в першому числі, зокрема про Україну як інтерес Європи («Ukrajina – zájem Evropy»), про українців і їх етнографічні території («O Ukrajincích a jejich etnografickém území»), українську волю до незалежного життя і чеські інтереси («Ukrajinská vůle k samostatnému životu a české zájmy»), короткий історичний огляд Підкарпатської України («Podkarpatská Ukrajina (Stručný historický přehled)»), українців, чехів і Підкарпаття («Ukrajinci, Češi a Podkarpatsko»), українці в обороні Підкарпатської України («Ukrajinci v obraně Podkarpatské Ukrajiny»), як вітали українці самостійність Підкарпатської України («Jak vítali Ukrajinci samostatnost Podkarpatské Ukrajiny»).

Тематика Карпатської України була широко наявна і в другому числі часопису «Ukrajinské Aktuality», зокрема, у них дискутувалося питання життєздатності Карпатської України (D–yj «Jest Karpatská Ukrajina schopná života?»), інформувалося про історію взаємин українців з чехами (M. D. «Historické reminiscence»), виняткове вирішення української проблеми під час чехословацької кризи (Idem. «Výjimečně postavení ukrajinského problému v době československé krise») та польські резолюції проти українців у Галичині та проти Карпатської України («Polské resoluce proti Ukrajincům v Haliči a proti Karpatské Ukrajině») тощо.

У першому числі за 1938 р. публікації були без зазначення авторства, а в другому числі за 1939 р. автори виступали виключно під криптонімами, як-от: R. M–kyj, D–yj, M. D., Idem, (X), S. R., s. j. Щоправда, багато публікацій цього числа вийшли з цензурними купюрами.

Окремі відомості про «Ukrajinské Aktuality» нам вдалося виявити на сторінках західноукраїнської преси. Так, із поси-

ланням на Пресове бюро Карпатської України, під рубрикою «Новинки», редакція «Нової Зорі» повідомляла, «що в Празі почав виходити журнал у чеській мові, присвячений українським справам, п. з. “Українська актуаліте”» (1938. Ч. 92). У публікації п. н. «З Карпатської України. Український орган в чеській мові» «Нова Зоря» зазначала: «Польська преса доносить: З ініціативи правительства Карпатської України зачав у Празі виходити український орган в чеській мові “Українське Актуаліти”. Він присвячений українській пропаганді. Здається, що акцію ту морально і фінансово підтримує Берлін, так твердить ІКЦ в ч. 341 і взиває празький уряд, щоб не толерував дальше часопису “Українське Актуаліти”» (1938. Ч. 96). Малоімовірно, що до видання чеськомовного часопису «Ukrajinské Aktuality» був причетний уряд Карпатської України, бо вихідні дані засвідчують, що його випускало у світ згадане акціонерне товариство книгодруку «Задруга» («Zádruha» акс. spol. knihtiskárna a nakladatelství). Однак причетність редакції «Українського Самостійника», органу Центрального союзу українських організацій в ЧСР, до змістового наповнення обох чисел дають нам підставу зарахувати «Ukrajinské Aktuality» до чеськомовних видань Карпатської України.

Якщо охарактеризувати чеськомовні часописи Карпатської України за періодичністю виходу, що засвідчує передовсім ефективність впливу того чи іншого друкованого органу на аудиторію, то для читачів Карпато-Української держави менш доступними були ті часописи, які виходили у Празі, зокрема щоденник «Karpato-Ukrajins’ka Presa», тижневик «Karpato-Ukrajinská Svoboda» з однойменним україномовним додатком та «Ukrajinské Aktuality». Безперечно, вони ставили перед собою іншу мету – насамперед оперативно інформувати громадськість федеративної Чехо-Словацької республіки про Карпатську Україну, її історію та суспільно-політичні події в новоствореній державі.

Аналіз чеськомовних видань дозволив нам зробити такі **висновки**. До преси Карпатської України ми зараховуємо ті чеськомовні часописи, які виходили в Карпато-Українській державі та друкувалися поза її межами, зокрема у Празі, до

редакційних колегій яких входили українці та чехи, і ті пресодруки, що випускали у світ чеська національна меншина в Хусті та чеські товариства у Празі, участь у яких брали українці й у виданнях яких переважали публікації про Карпатську Україну в загальноукраїнському контексті. Отже, у період другої Чехо-Словацької респубіки (1938–1939 рр.), до складу якої входила на федеративних правах Карпатська Україна, виходили чотири чеськомовні часописи, а саме: «Karpato-Ukrajins'ka Presa», «Karpato-Ukrajinská Svoboda», «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» та «Ukrajinské aktuality». Часопис «Karpato-Ukrajins'ka Presa» видавав уряд Карпатської України у Празі, і він був його офіційним органом. Часопис «Karpato-Ukrajinská Svoboda» з українськомовним додатком «Карпато-Українська Свобода» видавали прихильні до карпатських українців чехи, але він фактично був неофіційним друкованим органом Чесько-українського товариства у Празі. «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» видавала в Хусті чеська національна меншина в особі Чеської національної ради в Карпатській Україні, тож часопис був її неофіційним друкованим органом. «Ukrajinské Aktuality» випускало у світ акціонерне товариство книгодруку «Задруга» у Празі при широкій підтримці редакції «Українського Самостійника», органу Центрального союзу українських організацій у ЧСР, і це видання насамперед широко інформувало чеське громадянство про культурний, господарський та історичний розвиток Підкарпатської Русі (Карпатської України) в загальноукраїнському контексті.

У всіх цих виданнях брали активну участь відомі українські та чеські вчені, громадські діячі і журналісти, зокрема Володимир Зборовський, Вікентій Шандор, Юліан Ревай, Франтішек Тіхий, Їржі Гаєвський, Ружена Есенська, Ян Брандейс, А. Земан та ін.

Підсумовано, що всі чотири чеськомовні часописи не лише ратували за зближення між чехами й карпатськими українцями у федеративній Чехо-Словацькій республіці на засадах рівноправності і дійсній пошані обох народів один до одного, а й широко висвітлювали історію Карпатської України, діяльність її уряду, вибори до першого сойму та розбудову країни, в якій ак-

тивну участь брала також чеська національна меншина в Хусті під керівництвом Чеської національної ради в Карпатській Україні, зайвий раз засвідчуючи демократичні умови розвитку чеськомовної преси в Карпато-Українській державі.

Література

Бідзіля, Ю. (2016). *Періодика транскордоння в контексті міжнаціональної комунікації*: монографія, 70–87. Ужгород.

Бідзіля, Ю. М. (2018). Медіа полінаціонального Закарпаття: проблеми формування етнічної та громадянської ідентичності. *Обрії друкарства*, 1, 23–39.

Бідзіля, Ю. М., Соломін, Є., Толочко, Н., Шаповалова, Г., Шебештян, Я. (2019). *Закарпатські медія крізь призму етнотолерантності*, 319–334. Ужгород.

[Гехтер, М.]. М. Г. (1939, 18 січ.). «Карпато-Українська Свобода». *Діло*, II. Львів.

Габор, В. (2009). Преса Карпатської України (1938–1939): «чин для блага Української Нації» (Особливості розвитку, спрямування видань і тематика публікацій). *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*, 1(17), 135–145. Львів.

Габор, В. (2010). Періодичні видання Карпатської України (8 жовтня 1938 р. – 15 березня 1939 р.) в оцінці західноукраїнської преси. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*, 2(18), 46–68. Львів.

Животко, А. (1940). *Преса Карпатської України*, 19–20. Прага.

Животко, А. (1989–90). *Історія української преси*, 271–277. Мюнхен.

Лелекачъ, Н. и Гарайда, И. (зложили). (1943). *Загальна бібліографія Подкарпатя*, 38–51. Унгвар.

Магочій, П.-Р. (2021). *Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848–1948)*, 590–597. Ужгород.

[Приходько, В.]. В. П-ко. (1939, 17 січ.). «Karpatsko-Ukrajinska Svoboda». *Нова Свобода*, 9. Хуст.

Стерчо, П. (1965). *Карпато-Українська держава: До історії вивільної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках*, 90–92. Торонто.

Шандор, В. (1996а). Створення власної інформаційної сітки. У кн.: Шандор, В. *Спомини: Карпатська Україна 1938–1939*, 1, 174. Ужгород.

Шандор, В. (1996b). Чесько-українське товариство (ЧУТ). У кн.: Шандор, В. *Спомини: Карпатська Україна 1938–1939, 1*, 187–188. Ужгород.

Штефан, А. (1981). *За правду і волю: Спомини і децю з історії Карпатської України*, 2, 165–190. Торонто.

References

Bidzilia, Yu. (2016). *Periodyky transkordonnia v konteksti mizhnatsionalnoi komunikatsii: monohrafiia* [Transborder Periodicals in the Context of International Communication: monograph], 70–87. Uzhhorod [in Ukrainian].

Bidzilia, Yu. M. (2018). Media polinatsionalnoho Zakarpattia: problemy formuvannia etnichnoi ta hromadianskoi identychnosti [Media of multinational Transcarpathia: problems of forming ethnic and civic identity]. *Obrii drukarstva, 1*, 23–39 [in Ukrainian].

Bidzilia, Yu. M., Solomin, Ye., Tolochko, N., Shapovalova, H., Shebeshtian, Ya. (2019). *Zakarpatski mediia kriz' pryzmu etnotolerantnosti* [Transcarpathian media through the prism of ethnotolerance], 319–334. Uzhhorod [in Ukrainian].

Gabor, V. (2009). Presa Karpatskoi Ukrainy (1938–1939): «chyn dlia blaha Ukrainskoi Natsii» (Osoblyvosti rozvytku, spriamuvannia vydan' i tematyka publikatsii) [The Press of Carpathian Ukraine (1938–1939): «an act for the good of the Ukrainian Nation» (Features of development, direction of publications and topics of publications)]. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky, 1(17)*, 135–145. Lviv [in Ukrainian].

Gabor, V. (2010). Periodychni vydannia Karpatskoi Ukrainy (8 zhovtnia 1938 r. – 15 bereznia 1939 r.) v otsyntsi zakhidnoukrainskoi presy [Periodicals of Carpathian Ukraine (October 8, 1938 – March 15, 1939) in the assessment of the Western Ukrainian press]. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky, 2(18)*, 46–68. Lviv [in Ukrainian].

[Hekhter, M.] M. H. (1939, 18 sich.). «Karpato-Ukrainska Svoboda» [«Carpatho-Ukrainian Freedom»]. *Dilo, 11*, Lviv [in Ukrainian].

Lelekach, N. & Haraida, I. (zlozhyly) (1943). *Zahalna bybliohrafiia Podkarpattia*, [General bibliography of Subcarpathia], 38–51. Unhvar [In Ukrainian].

Magochij, P.-R. (2021). *Podkarpatska Rus: formuvannia natsionalnoi samosvidomosti (1848–1948)* [Subcarpathian Rus: the formation of national identity (1848–1948)], 590–597. Uzhhorod [in Ukrainian].

[Prykhodko, V.]. V. P-ko. (1939, 17 sich.). «Karpatsko-Ukrajinska Svoboda» [«Karpatsko-Ukrainska Svoboda»]. *Nova Svoboda*, 9. Khust [in Ukrainian].

Shandor, V. (1996a). Chesko-ukrainske tovarystvo (ChUT) [Czech-Ukrainian Society (CUS)]. In Shandor, V. *Spomyny: Karpatska Ukraina 1938–1939, 1*. Uzhhorod, 187–188 [in Ukrainian].

Shandor, V. (1996). Stvorennia vlasnoi informatsiinoi sitky [Creating your own information network]. In Shandor, V. *Spomyny: Karpatska Ukraina 1938–1939, 1*, 174. Uzhhorod [in Ukrainian].

Shtefan, A. (1981). *Za pravdu i voliu: Spomyny i deshcho z istorii Karpatskoi Ukrainy* [For Truth and Freedom: Memories and Some History of Carpathian Ukraine], 2, 165–190. Toronto [in Ukrainian].

Stercho, P. (1965). Karpato-Ukrainska Derzhava: Do istorii vyzvolnoi borotby karpatskykh ukraintyv u 1919–1939 rokakh [The Carpatho-Ukrainian State: To the History of the Liberation Struggle of Carpathian Ukrainians in 1919–1939], 90–92. Toronto [in Ukrainian].

Zhyvotko, A. (1989–90). *Istoriia ukrainskoi presy* [History of the Ukrainian press], 271–277 [in Ukrainian].

Zhyvotko, A. (1940). *Presa Karpatskoi Ukrainy* [Press of Carpathian Ukraine], 19–20. Praha [in Ukrainian].

Vasyl Gabor

PhD in Philology, Senior Research Fellow, Senior Researcher
of the Research Institute for Press Studies
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)

CZECH-LANGUAGE PERIODICALS OF CARPATHIAN UKRAINE (1938–1939): THEMATIC PRIORITIES AND CONTRIBUTORS

For the first time, a study has been conducted on four Czech-language periodicals of Carpathian Ukraine: «Karpato-Ukrajinská Svoboda» (1939), «Přehledy z Karpatské Ukrajiny» (1939), «Karpato-Ukrajinská Presa» (1939), and «Ukrajinské Actuality» (1938–1939), which previously had not been the subject of specialized analysis by Ukrainian researchers due to their absence in domestic libraries.

The aim of the study is a comprehensive analysis of these publications in terms of their type, editorial boards, predominant thematic focus, and authorship. To achieve this, the following tasks were undertaken: searching for Czech-language periodicals in library and archival collections, conducting a thematic and problem-oriented analysis of their content, and identifying the composition of editorial boards and the circle of contributors.

The novelty of the research lies in the introduction into scholarly discourse of four Czech-language periodicals from the era of Carpathian Ukraine, identified and examined *de visu*. It has been established that during the period of the Second Czechoslovak Republic (1938–1939), four Czech-language publications were issued in Carpathian Ukraine: «Karpato-Ukrajins'ka Presa», published by the government of the Carpatho-Ukrainian state in Prague; «Karpato-Ukrajinská Svoboda», founded by the Czech-Ukrainian Society in Prague; «Přehledy z Karpatské Ukrajiny», published by the Czech National Council in Carpathian Ukraine in Khust; and «Ukrajinské Actuality», established by the joint-stock printing company «Zadruga» in Prague. These publications actively involved prominent Ukrainian and Czech scholars, public figures, and journalists, including Volodymyr Zborovskyy, Vikentii Shandor, Yulian Revai, František Tichý, Jiří Hájek, Růžena Esenská, Jan Brandeis, and others.

It has been determined that all four periodicals advocated for closer ties between the Czech and Carpathian Ukrainian communities within the federative Czechoslovak Republic, covering the history of Carpathian Ukraine, the activities of its government, the elections to the first Soim, and the region's development with the active participation of the Czech national minority.

Keywords: Czech-language publications of Carpathian Ukraine, thematic and typological analysis, ideological orientation.